

לדור ודור אודיע אמונתך בפי (לדמותו של הרב עוזי קלכהיים זצ"ל)

חתימה שהיא פתיחה

בשביעי באייר תשנ"ד עליתי לירושלים, עיר עוז לנו, אל הרב עוזי. ידעתי שמורי רבי מדוכא בייסורים נוראים. עוד ידעתי שאין מניחים להיכנס לחדרו בבית החולים. חזקה מצוותם של רופאיו שאסרו עליו כל מאמץ, אחר התקפי הלב הקשים שקרעו את חדרי לבו. אמרתי בלב, אולי אזכה ותהיה שעת רצון מלפני משמרות בני המשפחה ואזכה לראותו, ושמא יתקיים בו "ויתחזק ישראל וישב על המיטה".

הניחוני ליכנס. אולי משום שבאתי מ"ארץ מרחקים", אולי מסיבות אחרות. מפאת מצבו לא יכול היה לדבר. הראתה לו בתו לוח ועליו אותיות שפת הקודש, והיתה מצביעה על האותיות, והוא היה מהנהן בראשו עד שהצטרפו למילים. בדי עמל עלה בידה לצרף משפט אחד: "עברנו ימים קשים ביותר"; מעט המכיל את המרובה. עברו עליו ארבעה חודשים של ייסורי גוף ורוח שלא יתוארו. מתוך שזכיתי להכיר מעט מהלוח נפשו של מורי ורבי זכר צדיק לברכה, סבורני שלא רק לייסוריו שלו כיון, אלא, ובעיקר, לייסוריה של אומתנו, שהרי לא בלשון יחיד שח, אלא בלשון רבים: "עברנו". היו אלה ימי מרורים, ורבנו ששר את "שירת האומה לארצה", חש בלבבו הקרוע והשסוע את קינת הארץ הנמסרת לידי זדים, והיה שותף לכאבם של נאמני העם והארץ. כיוון שלא רציתי להטריחו אמרתי מה שאמרתי ונפטרתי מלפניו.

למחרת, בחצות הליל, צלצל הטלפון בביתי בגולן. על הקו היה אחד מבני המשפחה. "אחר ביקורך אתמול, הורגשה התאוששות של הרב, אם לא יקשה עליך...". "הריני מניח הכול, ונוסע עכשיו ומיד לירושלים" - היתה תשובתי. "הצורך אינו כה דחוף" - השיבני. "אפשר להמתין עד מחר בבוקר, תבוא אחר ביקור רופאים".

עם בוקר, בעודי מתקין עצמי לנסיעה לירושלים, באתני השמועה שמורי ורבי נפטר והלך לו לבית עולמו.

זעק לבי בקרבי: רבי, רבי.

* * *

(מלכים ב ב, יב)

ואלישע רואה והוא מצעק: אבי, אבי.

התרגום תירגם: "והוא מצווח: רבי, רבי". והרלב"ג הוסיף וביאר: "שכמו שהתלמידים נקראים בנים כמו בני הנביאים, כך הרב יקרא אב, כי הוא המוליד שכל התלמיד".

וכשפגש רבי עקיבא את מיטתו של רבי אליעזר בן הורקנוס, "פתח עליו בשורה, ואמר: אבי אבי, רכב ישראל ופרשיו. הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן". וביאר רש"י: "כלומר, הרבה שאלות יש לי לשאול ואין למי לשאול" (סנהדרין סח, א).

לכאורה, רבי עקיבא מתאר את תחושת היתמות של תלמיד שהיה סמוך על שולחן רבו, מפתו אכל ומיינו שתה, והנה רבו הסתלק והוא יודע שמכאן ואילך אין פותר ואין משיב לשאלותיו.

אלא שתוכן הספדו של רבי עקיבא דורש העמקה נוספת. מתי נוצר צבר השאלות המרובות שיש לו לשאול. אי אפשר לומר אחר פטירתו של רבי אליעזר, שהרי הפטירה אירעה בערב שבת, ורבי עקיבא פוגע במיטתו במוצאי שבת. אין ספק שכוונתו לשאלות שהצטברו מאז שנטל רשות מחבריו והלך להודיע לרבי אליעזר שהוא מנודה לחכמי ישראל, בעקבות המחלוקת בדבר תנורו של עכנאי. הזמן הרב שעבר מאז הנידוי ועד מותו של רבו מעצים את המודעות של רבי עקיבא לאובדן הרוחני שנגרם בעקבות הנידוי וילך ויגבר בעקבות מיתתו של רבי אליעזר. "מעשה" ל"מעשה" הצטרפה, והכאב הוא כה גדול עד שרבי עקיבא היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ "משום צער על התורה שנסתלקה" (תוס', שם).

כעשור שנים חלפו מעת שנגנזה נשמתו של מורי ורבי, הרב עוזי קלכהיים זכר צדיק לברכה, ותחושת החיסרון צורבת בנשמת תלמידיו המובהקים. ככל שחולף הזמן, כך נערמות שאלות רבות "ואין למי לשאול". אין פירושו של דבר שאין בדור גדולי תורה, אדירי רוח, בעלי עצה ודעה. ברם, יש בירורים שניתן למצותם רק בערוץ המיוחד שבין תלמיד לרבו המובהק. זהו האפיק שנפתח בין לבבות המלאים ברגשי אהבה וחיבה הדדיים, שהולך ומתרחב על ידי מעיינות תורה ואמונה המפכים ביובלי הנשמות, המושטת על אמון ובקשת הטבה הדדית. וכש"מעשה" נוספת מוטלת אל הערימה, בוקעת נהמת הלב: "אבי, אבי. הרבה מעות יש לי, ואין לי שולחני להרצותן".

כיוון שזכיתי לשמוע הרבה תורה מפיו, ולא זו מלבד, ביקשוני שאכתוב דברי זיכרון עליו. באמת, כבר הספידוהו רבים וגדולים, במותו ולאחר מותו. דברי חלקם מופיעים בספר שנכתב לזכרו- "ישועות עוזו". ועוד שרבותינו זכרונם לברכה אמרו שגזירה על המת שישתכח מן הלב, ונאמנים דבריהם. אלא שידעו בני המשפחה שעדיין רבנו חי בלבבות תלמידיו, שהרי רבותינו הוסיפו ואמרו שצדיקים במיתתם קרויים חיים, שהשפעתם נמשכת והולכת, לפיכך ביקשוני ליתן פתחון פה לחיות זו.

* * *

על אבן המצבה הדוממת שעל קברו נחקקו מעגלי חייו הפוריים:

איש אמונה

תלמיד חכם של ארץ ישראל

מורה דרך לרבים בתורתה

אוהב הבריות ומקרבן לתורה

ראויים הדברים להיאמר על הרב זכר צדיק לברכה, וראוי שנעמוד עליהם ונפרש אותם.

א. איש אמונה

אדרת היתה לו לאליהו הנביא. מצינו שפעמיים הושלכה אדרת זו. לראשונה השליכה אליהו אל אלישע ובכך עשאו לתלמידו המובהק. בשנית היא נופלת מעליו בעלותו השמימה. אלישע נוטלה ובכך הוא מקבל על עצמו להמשיך את שליחותו של רבו.

אדרתו של הרב עוזי היתה - כשם ספרו - "אדרת אמונה". היא היתה תוכן חייו, ואל קסמה נמשכו תלמידיו. במותו נפלה האדרת ארצה.

אמרת, אאחוז בשיפולי אדרתו - במבוא שכתב לספרו, ומדבריו שלו אשרטט קווים לדמותו כ"איש אמונה".

(מכות כד, א)

בא **חבוק** והעמידן על אחת, שנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה"בא **הרב קוק** וקבע:

האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה, שצריך להדריך אותה בתכונתה. וכשאין משחיתים את דרכה הטבעי לה, איננה צריכה לשום תוכן אחר לסעדה, אלא היא מוצאת בעצמה את הכול. (מאמרי הראייה עמ' 70)

בא **הרב עוזי** וביאר:

כל מה שעושה האדם בימי חלדו ביחס לאמונה, הוא רק בהכנת מסגרת לקולטה. בה במידה שהשכיל האדם לכבוש דרכים ולסלול נתיבות אליה, לאותה נקודה תוכית החקוקה בעצם הווייתו "מצלם הא-להים" שבקרבו, כן מתפשטת האמונה וממלאת את חייו באוצרה. האמונה, אם כן, איננה דבר חיצוני שנרכש ונקלט על ידי האדם. גנוזה היא בנשמתו מראשית היווצרותו. קול ה' מצוי בחביון הנשמה, ואם יכוון אדם את כלי השמיעה הרוחניים שלו, יזכה לשמוע את הקול הקורא אליו מתוכו.

תיאור זה מאפיין את השלב הראשון בעיצוב אישיותו כ"איש אמונה", כפי שתיאר בהקדמה לספרו: את **ניגונה של האמונה** שמעתי מפי ר' מ. צ. נריה (שליטי"א) [זצ"ל] בראש הגבעה.

לראשונה הגיע לישיבת בני עקיבא בכפר הרא"ה בשנת תשי"ט, עם סיום לימודיו בבית הספר העממי בירושלים. שהה שנה במחיצתו של הרב נריה, ושב וחזר לישיבה בראש הגבעה בשנת תשי"ג. כנער צעיר וקשוב הוא שומע את "ניגונה של האמונה". לניגון אין עדיין מילים, כלי ביטוי מגובש, אבל המנגינה ערבה לחכו.

הקומה השנייה שנבנתה בישיבת הדרום ברחובות, מאביב תשי"ג עד חורף תשי"ד, הוגדרה על ידו כך: את גבולה הרחבתי במחיצתו של הרב אלימלך בר-שאל זצ"ל.

כיצד התרחב "גבולה" של האמונה?

הרב עוזי מתאר את הדרך לכך, בתיאור שיש לראותו כאוטוביוגרפי:

את הרחבת גבולה של האמונה נפגוש בכיוונים שונים: על ידי השכלה ועיון, בחום הרגש, בטיהור המידות, בקיום המצוות, "כל מצוותיך - אמונה". תפקיד האדם לרומם ולזכך את החלקים החיצוניים, את הלבושים שבהם מתעטרת האמונה.

אף ששהותו ברחובות היתה קצרה, הוא הניח, בהשראתו של הרב בר שאל - שבו ראה את רבו המובהק באמונה - את היסודות לבניין האמונה הפנימי שלו, שהלך והתרחב וצמח במהלך השנים הבאות.

הקומה השלישית התבססה בישיבת "מרכז הרב":

ובעלותי **בקודש** לירושלים, ספגתי את רוחו של מרן הראייה בבית מדרשו, מפי בנו יחידו הרב צ. י. קוק (שליטי"א) [זצ"ל], ומפי תלמידו הרב ד. כהן, "הנזיר" זצ"ל.

נראה שאת דמותם תיאר בשורות הבאות:

ההבדל שאנו מוצאים בין בני אדם ביחס לאמונה, יש לבקש במידת פיתוחם של ציורי הדרכים שבהם מתודעת האמונה לאדם. ולכן נבחין באמונה עשירה נחלת ראשי אמונה בישראל, שהיו מלאים בדעת ובחוכמה ורוויים בשפע של מידות ומעשים טובים.

שבע שנים שהה ב"מרכז הרב". הרב "הנזיר" פתח לפניו את שערי המחשבה של גדולי ישראל, והרב צבי יהודה הפגיש אותו עם התורה הגואלת מיסודו של אביו הראייה.

באותן שנים (תשי"ד-תשכ"א) נבנו אוצרות האמונה שלו. הוא יישם בעצמו את מה שכתב בהקדמת ספרו:

בה במידה שהשכיל האדם לכבוש דרכים ולסלול נתיבות... כן מתפשטת האמונה וממלאת את חייו מאוצרה.

באותה תקופה כבש דרכים חדשות בתורת המהר"ל מפראג, וסלל נתיבות להבנת תורת הרב קוק.

ב. תלמיד חכם של ארץ ישראל

מה יש בו, בתלמיד חכם של ארץ ישראל, יותר מתלמיד חכם סתם? עניין זה דורש הרחבה מרובה, והיריעה הפרושה לפני צרה היא מהכיל. אבל דבר אחד אזכיר, שאי אפשר שלא להזכירו, והוא שהיה מרכז שאיפתו של מרן הרב קוק זכר צדיק לברכה. מאז עלה לארץ הקודש הרבה לכתוב על כך, הגה ויישם בישיבות שהקים. וכך כתב על חובתם של תלמידי החכמים בארץ ישראל, בספרו הראשון שהוציא אחר בואו ארצה - 'אדר היקרי':

על עמודי ספרותנו החיה, ודאי חובתנו כעת לכתוב שם א-ל א-להי ישראל, בספרים, בחוברות במאמרים, בחזיונות, בשירים, בפירושים ובדרושים, ובכל אותם הכלים שהמחשבות נכנסו על ידם לרשות הציבור... נרחיב את מידת הלמוד, העיון והדרישה על אופי המחשבה שלנו, לכל אנפיו, נקבע גם עליו מסכת, נעשה גם בו חריפים ובקיאים, גדולים וגאוניים... זה היה שדה פעולתו העיקרי של הרב עוזי. הוא נענה לקריאתו של הרב קוק, והיה ממפלסי הדרך בשדות המחשבה והאמונה, שלא עובדו עד תקופתו על פי סגנון ורעיון שיאים לדור התחיה. בהספדו אמר הגר"א שפירא שליט"א:

גדול היה ר' עוזי בהיקף העצום של המקורות בתורה, בחז"ל, בראשונים ובאחרונים, ובגילוי יסודות נאמנים ודברי חידוש מאירי עיניים, ויעיד ספרו הגדול 'אדרת אמונה'. לא סתם ספר סיכומים אלא חכמה נובעת.

ומלבד שהיה בקי גדול ועמקן, ניחן בעט סופרים מבורכת. כתיבתו בהירה ועשירה, קולחת ומדויקת. דבריו אינם זקוקים לפירוש, אף כשהוא עוסק בעניין עמוק. עניינים אלה נראים לנו היום כדבר של מה בכך, שנתרבו העוסקים במדע האמונה לכל סעיפיו, והארץ מלאה יבול ספרים וחוברות בהלכות הלב והרעיון. אבל כשהחל הרב עוזי לפלס את דרכו, הוא היה מן הבודדים שבצעירי התקופה שעסקו בכך. העיד הרב יעקב אריאל שליט"א שהרב עוזי היה זה שפתח בפני חבורת הלומדים ב"מרכז הרב" - היום המנהיגות הרוחנית של הציבור הדתי-לאומי-את תורת המהר"ל. והנה היום כל צורב עוסק בתורתו. גם בתחומים אחרים, הוא זה שפרץ נתיבות, ופילס דרכים ללימודה והפצתה של אור התורה הפנימית, תורת המוסר והדעות. ואף שאמרתי שדבר אחד אזכיר בפרק זה, הריני חוזר בי ומזכיר עניין נוסף. על מה שכבר כתבתי יכול כל אחד לעמוד מתוך ספריו שהתפרסמו; את מה שאומר עכשיו יכול היה לדעת רק מי שקרוב היה אליו.

הרב עוזי עסק הרבה בנושא "כלל ישראל". כתב על כך בספריו ובמאמרים רבים. לא רק שכתב על עניין זה, אלא חש אותו במלוא נשמתו. את עצמו הגדיר במה שכתב בהקדמת "אדרת אמונה": תורה היא האידיאה של האומה, כל מי שנושא את משא התורה וחפץ להגשימה בחיים, בהכרח שיהא קשור לאומה זו בגורלה ההיסטורי, ומי שמתחבר לאומה **ושותף בצערה ובכאבה** - בהכרח שישאף לגאולתה בנחלתה המובטחת.

שותף היה הרב בצערה וכאבה של האומה, כשם שהיה שותף לשמחתה. צהל על כל גילוי של

הרמת קרן ישראל בעמים, ודאב על ביזוי התורה וחכמיה.
אהבתו לכלל ישראל לא קיפחה את האהבה ליחיד בישראל. לבו הזדעזע בעקבות מלחמת יום
הכיפורים שבה נפלו גם מתלמידיו בישיבת 'כרם ביבנה'. את יגונו השקיע במסירות נפשו להוצאת
ספרי זיכרון לזכר הנופלים.

כשנפטרת ממורי ורבי בדברים ליד מיטתו, אמרתי שיודעני בו שלבו נקרע לגזרים מעוצם היגון
באותם ימים. את ספרו 'אדרת אמונה' חותמת זעקת הכאב הפורצת מתוך לבו:
לבי לבי על חללי בת עמי
ובתוכם תלמידי ישיבת 'כרם ביבנה'.

ג. מורה דרך לרבים בתורתה

כיצד נעשה חכם למורה דרך לרבים בתורתה של ארץ ישראל?
הבריות נזקקים למורה דרך כשמבקשים הם לילך בשבילים שאינם נהירים להם. ומורה הדרך
עצמו, מי לימדו היכן לילך. יש שלמדו מפי אחרים שקדמו להם, ויש שאין מי שיוזם אנה ילכו,
ומתוך כך עומדים הם לבדם על סודם של דרכים. מורי ורבי, הרב עוזי זכר צדיק לברכה, היה
מזה המין. עולם התורה הארצישראלי היה דל במניין ובניין, בשנותיה הראשונות של המדינה.
יבוא ויעיד עליו רעו, הרב יעקב פילבר שליט"א:

המהפכה התורנית של דורנו לא נתחוללה בפתע ולא נוצרה מאין. היא פרי מסירותם של
חלוצים נחשונים שהלכו נגד הזרם, שקשרו את עצמם עד כלות הנפש ללמוד את התורה
לאחרים... אחד מהבולטים שבחלוצי המהפכה התורנית, היה הרב עוזי קלכהיים זכר צדיק
לברכה, שהיה יחיד ומיוחד מבני החבורה, תלמיד חכם אמיתי, רב לרבינים, מורה לרבים,
מידותיו תרומיות ונעים הליכות.

אף שקיבל הרבה מרבותיו, הרבה הרבה יגע בעצמו, והעמיד את משנת ארץ ישראל על שלושה
דברים: ההיקף, העיון והיצירה.

1. ההיקף

הוא סבר שכמו שבלימוד הלכה מעשית אי אפשר לתלמיד חכם שידיעותיו יקיפו רק ספרי
קיצורי הלכה למעשה, אלא יש להתחיל מהמשנה והגמרא, כך בחובות הלבבות. אי אפשר לבנות
בניין מוצק של אמונה, בלא לעסוק בעיון במשנתם של הראשונים. לפיכך עסק בתורתם של רבי
סעדיה גאון, הרמב"ם, רבנו בחיי, ריה"ל, רמב"ן, מהר"ל - וגם לימד לאחרים את תורתם. אישיות
אמונית מוצקה לא תתגבש משיעורי "דע מה שתשיב" אלא מבניין יסודי ומקיף של ראשונים
ואחרונים.

2. העיון

העידו עליו גדולי הדור שהוא מגדולי מעמיקי חקר ועיון בתורתם של ראשונים ואחרונים.
חיבה יתירה היתה לו לתורתו של המהר"ל מפראג. אביו ז"ל התבטא: "המהר"ל מפראג יצר את
גופו של הגולם ואת נשמתו של בני". לרבים נדמה שבדבריו של המהר"ל ישנן חזרות מרובות.
בהוצאת לונדון כתב המו"ל שבהוצאות קודמות השמיטו, בשל כך, חלקים מדבריו. אולם כבר
גינה בעל ה"אבני נזר" את חכמי בלאשקי האומרים שדרכו של המהר"ל להאריך בכדי. וזה היה

דרך לימודו של הרב, להראות שאין ייתור במהר"ל, וללא ספק יש חידוש בכל קטע מדבריו, ויש צורך לפענח את החידוש המסתתר בו. כך גם לימד את תורתו של מרן הרב קוק. את גישתו ניסח בהקדמתו למאמרו 'אורות העקידה' (אדרת אמונה, עמ' 61):

אין אלו דברי רגש ושירה - כמו שנוטים אותם המציצים לרגעים בכתבי הראי"ה, ללא התבוננות. אותיות שיצאו מקולמוסו, נכתבו על גבי הנייר מתוך שטף רב עצמה של נפש עשירה, מלאה וגדושה מכל אוצרות הרוח שבישראל, ממקורותיה הראשוניים עד לפלגי הרוח האחרונים לכל גוניהם. זרמי הרוח השונים הותכו כאן למסכת אחת רבת מימדים ועתירת צורות. אם נרצה להאזין לדבריו, לרדת לסוף דעתו, עלינו לפרק מסכת מורכבת זו לגורמיה השונים - כדי שנהיה מסוגלים לרדת לעומק הווייתה.

על מנת להמחיש את דבריו אלו, אביא גרגר אחד ממה ששמעתי מפיו בביאור שורות מספר, בסיום פרק ו שבמאמר 'ארץ ישראל' המופיע בראש ספר 'אורות'.

וקול שופר של קיבוץ נידחים מתעורר
ורחמים רבים מתגברים,
ותקוות חיים לישראל מתנוצצת.
וצמח ד' הולך ופורח,
ואור ישועה וגאולה מתפצל ומתפשט,
כשחר פרוש על ההרים.

שורות אלו נקראות כשירה ונשמעות כהבעת תקווה סתמית. אולם חשיפת מקורותיהן תגלה שהן מורכבות מסוגיות העוסקות בגאולת ישראל אשר הרב קוק עיבד אותן ויצק מהן תיאור של מהלכי גאולת ישראל בדורו.

לשני מהלכים חשובים רומז הרב בדבריו כאן ולשניהם היה הרב קשור. האחד - התגברות העלייה לארץ ישראל וחיזוק ההתיישבות בה, ובעיקר הקמת המושבות הראשונות ועלייתם של חלוצי העלייה השנייה. הרב נעשה שותף למהלך גאולתי זה עם קבלתו את עול הרבנות במושבות החדשות. המאורע השני - הצהרת בלפור והכרת האומות בזכותו של עם ישראל לבית הלאומי. לאור זה נפענח את מקורותיו של הרב קוק.

וקול שופר של קיבוץ נידחים מתעורר ורחמים רבים מתגברים,
ותקוות חיים לישראל מתנוצצת, וצמח ד' הולך ופורח.

נאמר במסכת חולין (סג, א):

אמר רב יהודה: **קאת זו הקוק** (!); רחם זה שרקק. אמר ר' יוחנן: למה נקרא שמו רחם? כיון שבא רחם, באו רחמים לעולם.

אמר רב ביבי בר אביי: והוא דיתבי אמידי ועביד שרקק (הרחמים באים כשהרחם עומד על דבר ושורק). וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק - אתא משיחא (מקובלים אנו שאם הרחם יושב על הארץ ושורק - בא המשיח) שנאמר: "אשרקה להם ואקבצם".

נראה שהאמוראים מוסרים לנו סימני גאולה אשר עלינו לפענחם. המדרש מתאר שני זמנים: יש שהציפור עומדת על ענף ושורקת ויש שהיא יורדת על הארץ. הציפור היא האומה, עם ישראל. יש שהיא יושבת על ענף, בציפייה שאין בה מעשה, ולפתע היא שורקת. השריקה מהווה סימן שבאו רחמים לעולם. הסוגיא מפענחת את השריקה כקשורה לקיבוץ גלויות על פי האמור:

"אשרקה להם ואקבצם" (זכריה י, ח), ובלשונו של הרב "וקול שופר של קיבוץ נידחים מתעורר". לא לתקיעת שופר ממשית מתכוון הרב כשם שאין להמתין לשריקת השרקרק, אלא עצם העלייה לארץ, קיבוץ הגלויות, זה קול הדופק על פתחי הלבבות וקורא לעלייה מהגלות, ליציאה מהציפייה. על פי הגמרא הזו הסימן הוא: ש"תקוות חיים לישראל מתנוצצת". נראה שהרב מתכוון להכרת האומות לזכותנו על ארץ ישראל. בהצהרת בלפור, רואה הרב, ובצדק, צעד ראשון לחידוש הריבונות והעצמאות היהודית בארץ ישראל.

מתוך כך יבוא השלב השני - "יתיב אארעא ושריק" - הציפור תרד לארץ ותשרוק. לא עוד המתנה פסיבית לבשורת הגאולה אלא עשיית מעשה הגאולה: שיבת האומה לארצה, קימום הארץ מחורבותיה והמשך קיבוץ הגלויות. מעשה הגאולה הוא המבשר בואו של משיח. "וגמירי, דאי יתיב אארעא ושריק - אתא משיחא". ובלשונו של הרב: "וצמח ד' הולך ופורח". לא בבת אחת יתרחש מעשה הגאולה, אלא יהיה זה תהליך של משיחיות, של צמיחת צמח לבן ישי. כשם שצמח איננו צומח ופורח בבת אחת, כך גאולתם של ישראל.

לכך רומז הרב גם בסיומו של הפרק:

ואור ישועה וגאולה מתפצל ומתפשט, כשחר פרוש על ההרים.

המדרש המפורסם המתאר את גאולתם של ישראל כמהלך מדורג ושלבי נמצא בירושלמי (ברכות א, א): רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדי בקעת ארבל בקריצתה (בהאיר השחר), וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבא לרי שמעון בן חלפתא: בי רבי, כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימעה קימעה, כל מה שהיא הולכת, היא רבה והולכת. מדרש זה עמד ללא ספק מול עיניו של הרב בכותבו על "אור ישועה וגאולה מתפצל ומתפשט, כשחר פרוש על ההרים" - אורה של איילת השחר שבקע מעל הרי הגולן לעיני התנאים ההולכים בבקעת ארבל. אולם מה היא תוספת המילה "מתפצל" ומה מקורה? והנה גם בש"ס הבבלי מצינו תיאור של איילת השחר שבקע אורה. במסכת יומא (כט, א): אמר ר' אבהו: ...דכתוב "למנצח על איילת השחר". מה איילה, זו קרניה מפצלות לכאן ולכאן - אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן.

בעוד הירושלמי מתאר את התפשטות אורה של איילת השחר הרי שלפי הבבלי קרניה מתפצלות. שתי ראיות לפנינו. תלמודה של ארץ ישראל מתאר את הגאולה כמהלך ההולך ומתקדם, הולך ואור. צללי החושך נעלמים והאור תופס את מקומם. ואילו התלמוד הבבלי - תלמוד של גלויות - מתאר את סיבוכי הגאולה. כקרניים שמתפצלות לכאן ולכאן כך גם דרכי הגאולה סבוכים הם. מרן הרב איחד את שתי הראיות: "אור ישועה מתפצל ומתפשט" - גם התקדמות מתמדת, אך יש להיות עירניים גם לסיבוכים שבדרך. פנינה זו, מפיו של הרב עוזי, היא דוגמא לאופן עיונו בכתבי מרן הרב קוק זצ"ל.

3. היצירה

היה כמעין נובע, בבחינת "נהר מכיפיה מבריד". תמיד שאל: "מה חידשת?". ישנם מאמרים שכותביהם משתבחים במספר ציוני המקורות למאמר. הוא לא היה לקטן, אף שיכול היה לעשות זאת בקלות. תמיד ביקש לשפוך אור על סתומות, למצוא קו מחשבה של אחד הראשונים או האחרונים.

הבחין בכך הגר"א שפירא שליט"א:

...יעיד ספרו הגדול יאדרת אמונה! לא סתם ספר סיכומים, אלא חכמה נובעת. חז"ל אמרו

שבעיקבתא דמשיחא חכמת סופרים תיסרח. והפירוש, שיש מים סרוחים. וכך בחכמה, חכמה שאינה נובעת היא חכמה שתיסרח. יש צורך בחיות של חכמה - מים חיים, מסמרות נטועים, יצירה ולא ציטוטים, כמו שכתב המהר"ל, לומדות ולא ציטטות.

ה. "אוהב הבריות ומקרבן לתורה"

מפורסמת אמרתו של הרצי"ה קוק זצ"ל על הדרכתו של הלל: "הוי... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א, יב) - שההדרכה לאהוב את הבריות עומדת בפני עצמה. היא לא אמצעי על מנת לקרבם לתורה. אלא מתוך שאדם אוהב את הבריות ממילא יימצא מקרבם לתורה. הא כיצד? הרב עוזי פירש, במעשיו, את דברי רבו.

רבן יוחנן בן זכאי ביקש מתלמידיו: "צאו וראו, איזו היא דרך טובה שידבק בה אדם?" (שם ב, ג). תלמידיו הציעו דרכים שונות, ורבם שיבח את הדרך של "לב טוב". מדבריו מתבאר ש"לב טוב" אינה תכונה מולדת בדווקא; שאם לא כן, מה השבח ששיבח את מי שנולד עם תכונה זו? ועוד: מה פירושה של הדרכתו "שידבק בה אדם" - או שהיא נולדה וקיימת אצלו, או שלא. מכאן שהמדובר בדרך חיים, בתפיסת עולם, שאפשר לדבוק בה ואפשר להתרחק ממנה. מדרגות מדרגות יש בבעלי דרך זו. מי שחסדו נובע רק מטוב לבו הטבעי, עלול להזיק, מפני שחסד שכזה איננו מבוקר. לעתים ירצה להיטיב ונמצא מרע. מאידך, יש בעל חסד שאוחז במידה זו רק מפני שהתורה ציוותה לגמול חסדים. גם חסד כזה אינו שלם. זהו חסד "יבש". הנביא מבקש "עשות משפט ואהבת חסד". את החסד יש לאהוב. ושמה זו כוונתו של רבן יוחנן בן זכאי בבקשו דרך שידבק בה אדם - דביקות, חשיקה, נאמרת על אהבת דבר. הוא חינך את תלמידיו לאהבת הטוב והחסד.

אצל הרב עוזי ראינו דביקות בדרך זו. את טוב הלב הטבעי שלו הרים למדרגה של עמוד חסד. מתוך שאהב את הבריות, היה גומל חסד - לא רק בצורכי הגוף, אלא גם ברוחניות, שהיה דולה ומשקה מְאָרו לכל הצמאים לדבר ה'. ויותר מכך, שמי שהוא בעל חסד אינו ממתין עד שיבקשו ממנו, אלא הוא מיזמתו מקדים ומשפיע מטובו. כל שיחה עמו היתה פגישה עם מעיין המוציא ממקורו עוד ועוד מים חיים להשקות את עדרי הצאן - אלו התלמידים. וכשגמל חסד, עשה זאת מתוך מלאות הרצון, באהבה. לא מתוך קושי, כאנוס וכפוי. נמצא, שמתוך שאהב את הבריות היה מקרבן לתורה.

פתיחה שהיא חתימה

מימי הדעת והאמונה שהיו בְאָרו לא נותרו כאוצר בלום של מים מכוונסים שאין איש שותה מימיו. אחר ספרו הראשון "אדרת אמונה" (ירושלים תשל"ו), פרסם את ביאורו לפתיחה של הרב קוק ל"שבת הארץ" בספרו "שירת האומה לארצה" (ירושלים תשמ"ז). כמו כן הופיעו עשרות מאמרים שלו בבמות שונות. אחר מותו הוציאו בני המשפחה את "באר מגד ירחים" (ירושלים תשנ"ה), ובעז"ה יצא, בעשור לפטירתו, הספר "ארץ מול שמים", העוסק במדרשים ארץ-ישראליים על הגשם. ועדיין חומר רב מצוי בכתביו ובשיעוריו המוקלטים, ועוד חזון למועד. ויותר ממה שכתב ופרסם, הרחיב גבולה של תורה בהעמדת תלמידים הרבה. אופן הרבצת התורה שלו דומה היה לנהר יותר מאשר לבאר מים. יש שתורתם נמסרת בבית מדרש קבוע, כבאר זו שהיא קביעה וקיימא במקום אחד, ומי שרוצה לשתות ממימיה מקיים בעצמו "הוי כל צמא לכו למים".

ואילו אופן הרבצת התורה של הרב עוזי דומה היה לנהר שיש לו יובלים רבים, והוא זה שמזמן עצמו אל הצמאים; כיתת רגליו ממקום למקום, לימד במוסדות רבים, הרצה בעשרות ישובים והטביע את חותמו במוסדות חינוכיים, חדשים גם ישנים; לימד בנים ובנות, אברכים, בני ישיבות ובעלי בתים; עמד בראש המדרשה הגבוהה לתורה בבית "אריאל" ובראש כולל האברכים באבן שמואל, ואף כיהן כרב היישוב. משחזר לירושלים כיהן כרב בית הכנסת "ישראל הצעיר" בגבעת שאול, ובערוב ימיו כרב קהילת "בית יעקב" ברמות אשכול. משנפל מסך הברזל, יצא כמה פעמים על מנת לשקם את היהדות בקהילות ישראל.

למעלה משנות דור לימד אמונה ב"כרם ביבנה". הוא שפתח בפנינו את אוצרות המחשבה של גדולי הדורות, ועיצב את עולמנו. את שיעוריו בישיבה היה מוסר בליל חמישי וביום שישי שלמחרתו. בין לבין, במשך שנים מספר, היה לן בביתנו - ברוך ששם חלקנו - שאלו היו השעות שלמדנו ושוחחנו בלי מחיצה. או אז התברר שאין קוטן בגודל. הדריכונו רבותינו: "אם דומה הרב למלאך ה' צב-אות יבקשו תורה מפיהו". ואנחנו לא נדע צורת מלאך ה' כדי לדמות לה דמות הרב. אלא שכבר האיר עינינו מרן הרב קוק:

"וכשהתורה מתייחדת בנשמתו של אדם, וכל הגיוניה מתהפכים לטבעו הפנימי, אז הוא לובש מלאכיות"

(אורות הקודש ג, שסו)

הרבה יש לי לספר מאותן שעות של יחידות, אלא שאילו באתי לכתוב עוד איני מספיק. לפיכך אגמור בשלום, שהוא שמו של אדון כל הנשמות, ריבון כל המעשים. ועוד, שגם מידה גדולה זו הייתה בו - "אוהב שלום ורודף שלום". יהי רצון שינוח רבנו בשלום על משכבו עד עת יקיצו וירננו שוכני עפר, ומי שהשלום שלו ייתן לנו ולכל ישראל חיים ושלום עד העולם.

